

ירי רקטות ארוכות טווח לעומק שטח ישראל:

תובנות ולקחים להגנת החזית האזרחית

מאיר אלרן וכרמית פדן

החזית האזרחית צפויה להיות מאותגרת מאוד בכל עימות עתידי עם חמאס או - וביתר שאת - עם חיזבאללה. האירועים האחרונים בעומק שטח ישראל מצביעים על הסיכון הנרחב הגלום בשיבוש מערכות עקב התקפות תמ"ס על התווך האזרחי בעת עימות כולל ממושך, עם סכנה של אירועים רבים במקביל, שיטילו עומס מאתגר על מערכות התגובה. ישראל השכילה לבנות תפיסה עקרונית נכונה של מענה לאומי לאתגר סבוך זה, המשלבת דפוסים צבאיים, התקפיים והגנתיים יחד, עם מנגנוני מענה אזרחיים. עם זאת, הבעיה שנחשפה בסבבי לחימה בעבר היא שתפיסה זו ממומשת רק בחלקה. עדיין חסרה, ובתווך האזרחי בעיקר, השקעה במשאבים, בבניית מערכים ובחיזוק היערכות ברמת הרשויות המקומיות. ברמה העקרונית מדובר לא רק בהצלת חיים, אלא בבנייה של יכולות מענה והתאוששות מהירה מהפרעות ביטחוניות בחזית האזרחית, שיאפשרו לממשלה לקבל החלטות מושכלות גם בתנאים של לחצים - חיצוניים ופנימיים - קשים.

שלושה מקרים בהם שוגרה רקטה ארוכת טווח מרצועת עזה לעבר ריכוזי אוכלוסייה בעומק שטח ישראל אירעו בחודשים האחרונים: ב-17 באוקטובר 2018 שוגרה רקטה לעבר באר שבע שפגעה ישירות בבית מגורים וגרמה התקף חרדה לבני המשפחה שניצלו בחסות הממ"ד; ב-14 במארס 2019 שוגרו שתי רקטות, שלא גרמו נזק, לעבר גוש דן; ב-25 במארס פגעה רקטה בבית במושב משמרת במעצה האזורית לב השרון שבעמק חפר ופצעה שישה. מטרת מאמר זה היא לרכז את התובנות העיקריות מאירועים אלה בנוגע לחזית האזרחית, כבסיס להפקת לקחים מערכתיים שיאפשרו לקדם מענים מול הירי תלול המסלול (תמ"ס) לעבר המרחב האזרחי.

א. **האתגר:** ירי רקטות בודדות הרחק מעבר למעטפת הקרובה לרצועת עזה יכול להתפרש כמסר של חמאס כי הוא מוכן לייצר פגיעה קשה בעומק שטח ישראל גם שלא במסגרת עימות נרחב כדי לייצר לחץ על ממשלת ישראל להיענות לדרישותיו. יש לקחת בחשבון שמאפיין שכזה יחזור על עצמו בעתיד, כאשר תוצאותיו עלולות להיות חמורות ולחייב תגובה ישראלית קשה אם תתרחש פגיעה ישירה עם הרוגים, למרות שיכולות הדיוק של הנשק התמ"סי של חמאס הן נמוכות.

ב. **חשיבות המיגון הפסיבי:** בנסיבות אלה מוכחת שוב החשיבות של המיגון הפיזי ובעיקר של הממ"ד שנמצא, פשוטו כמשמעו, כמציל חיים. נזכיר כי פיקוד העורף (פקע"ר) פיתח ויישם בתקופה האחרונה מערכת התרעה משוכללת, המחלקת את המדינה ל-250 אזורי התרעה (שמספרם יגיע בעתיד ל-1800) המאפשרים הפצת התרעה אמינה ברמת היישוב הבודד במגוון אמצעים. המערכת החדשה מאפשרת קיום שגרה במרחבים שאינם מאוימים ומעלה את רמת הציות של האזרחים להנחיות פקע"ר. מדינת ישראל (ואזרחיה)

השקיעה עד כה סכומים ניכרים במיגון הפסיבי ובאמצעי העזר, כאשר עיקר התשומות הופנו ל"עוטף עזה". הלקח מהירי לעומק המדינה הוא שיש לממש תכניות קיימות לשיפור המיגון הציבורי והפרטי גם באזורי נוספים בישראל, שכן פגיעה חמורה בתווך האזרחי תיצור לחץ רב על כל ממשלה בישראל ותצמצם את מרווח השיקול והתמרון המדיני מול מחוללי הירי ה-תמ"סי בחמאס ובחיזבאללה.

ג. **מגבלות המיגון האקטיבי**: "כיפת ברזל" הוכחה כאמצעי אפקטיבי מציל חיים, המשפר גם את מרחב התמרון של מקבלי ההחלטות בישראל. עם זאת, ברור כי מספר הסוללות הזמינות (חלקן מאויש על ידי סגלי מילואים) אינו יכול לתת מענה מספיק לאיום, גם אם מדובר בירי ספוראדי לעומק ישראל. בנסיבות של עימות מלא, שיחייב גם כיסוי של המערכת על מתקנים צבאיים ותשתיות לאומיות חיוניות, ההגנה על האוכלוסייה האזרחית, לה ציפיות גבוהות מהמערכת, לא תהיה מספקת. הלקח ברור: יש להגדיל את סדר הכוחות כך שיספק מענה לאיום, ביחד עם המענים המשלימים.

ד. **סמכות ואחריות מול הציבור האזרחי**: הומחש שוב העדרה של הסדרה מעוגנת בחוק לגבי האחריות והסמכות של אופן התנהלות המערכות השלטוניות והאזרחים בנסיבות של איום ותקיפה. הסדרה זו נדרשת גם ברמה הלאומית, לגבי חלוקת התפקידים בין פיקוד העורף לבין רשות החירום הלאומית (שנקבעה לכאורה על ידי ועדת מזרחי במאי 2018 ואומצה על ידי שר הביטחון, אך לא מומשה במלואה) וגם לגבי הסמכות של כל אחד מהם מול גורמי הממשל והאזרחים. אם ב"עוטף עזה" המערכת מנוסה בהתנהלות הנדרשת בחירום, הרי שהמבוכה וההפרעה ברשויות מקומיות שלא התנסו כבר זמן רב, אם בכלל, באירועים כאלה, עלולות להיות חמורות. אירועי חירום מחייבים שיתוף פעולה הדוק, מסונכרן ומתורגל בין הגורמים השונים האחראים על ניהול החירום. כך עלו באירועים האחרונים שאלות כמו מי מוסמך להחליט על סגירת מוסדות חינוך או על פתיחת מקלטים ציבוריים, סוגיות הממשיכות להיות בוויכוח בין פיקוד העורף לבין ראשי הרשויות. אלה האחרונים נוטים להחמיר, בדרך כלל, בגישתם לנושאים אלה ללא ידיעה מלאה של התמונה הכללית והסיכונים הנגזרים ממנה, בעיקר בתחום הרציפות התפקודית האזרחית. סמכות פקע"ר בעניינים אלה אושררה על ידי הממשלה ב-2012 אולם הנושא נותר פתוח. הלקח הוא שיש למסד בחקיקה ולהטמיע את הנדרש לטיפול בחזית האזרחית לפני, במהלך ואחרי אירועי לחימה, על מנת להבטיח תפקוד מיטבי של כלל הגורמים המעורבים בניהול מצבי חירום.

ה. **איתגור החוסן החברתי**: התגובה המידית של האזרחים וגורמי המענה הראשוני באירועים האחרונים הייתה ברמה גבוהה. במקרה של משמרת התקבלה במועצה האזורית החלטה על קיום הלימודים בבתי הספר המקומיים פחות משעה לאחר האירוע ושיעור התלמידים שפקדו באותו יום את בתי הספר היה גבוה מאוד. התנהלות זו העידה על חזרה מהירה לשגרה, שהיא מסממני החוסן החברתי מול הפרעה ביטחונית מפתיעה ומטרידה. הלקח מכך הוא שחשוב להיערך גם ברשויות מקומיות בעומק שטח ישראל לתרחישים דומים וודאי אף קשים יותר, במסגרת עימותים נרחבים, הכוללים גם מטחים צפופים וחוזרים לאורך זמן של רקטות וטילים על ריכוזי אוכלוסייה אזרחיים. אלה, ובעיקר פגיעות ניכרות בנפש, עלולים לאתגר מאוד את החוסן החברתי בעימות מתמשך ("צוק איתן" נמשך יותר משבעה שבועות). מול תרחישים כאלה מתחייבת הכנה

מדוקדקת ונמשכת הן של המערכות המופקדות על ניהול החירום בחזית האזרחית והן של האזרחים עצמם, שלרוב נמנעים מלהשתתף בתרגילי חירום. חלק חשוב בהכנה הנדרשת כרוך בעדכון האזרחים ברכיבי האיום ובמשמעויותיהם מבחינתם, דבר שאינו נעשה כיום בצורה מספקת.

לסיכום, החזית האזרחית צפויה להיות מאותגרת מאוד בכל עימות עתידי עם חמאס או - וביתר שאת - עם חיזבאללה. האירועים האחרונים בעומק שטח ישראל מצביעים על הסיכון הנרחב הגלום בשיבוש מערכות עקב התקפות תמ"ס על התווך האזרחי בעת עימות כולל ממושך, עם סכנה של אירועים רבים במקביל, שיטילו עומס מאתגר על מערכות התגובה. ישראל השכילה לבנות תפיסה עקרונית נכונה של מענה לאומי לאתגר סבוך זה, המשלבת דפוסים צבאיים, התקפיים והגנתיים יחד, עם מנגנוני מענה אזרחיים. עם זאת, הבעיה שנחשפה בסבבי לחימה בעבר היא שתפיסה זו ממומשת רק בחלקה. עדיין חסרה, ובתווך האזרחי בעיקר, השקעה במשאבים, בבניית מערכים ובחיזוק היערכות ברמת הרשויות המקומיות. תזכורת בעניין זה הובאה על יד דוח מבקר המדינה האחרון המתייחס לליקויים ולחוסרים בתחום החילוץ וההצלה. ברמה העקרונית מדובר לא רק בהצלת חיים, אלא בבנייה של יכולות מענה והתאוששות מהירה מהפרעות ביטחוניות בחזית האזרחית, שיאפשרו לממשלה לקבל החלטות מושכלות גם בתנאים של לחצים - חיצוניים ופנימיים - קשים.